

Under hänvisning till det anförda yrkas,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an-
hålla om en utredning med uppgift att framlägga för-
slag till en sådan ordning att samhällets åtgärder mot
ungdomsbrottsligheten kan ske i enhetliga former.

Stockholm den 23 januari 1964

Bertil Ohlin

Gunnar Helén

Bertil von Friesen

Manne Ståhl

Henning Gustafsson

Brita Elmén

Gustaf Kollberg

Sven Gustafson

i Göteborg

Nr 260

Av herr **Ohlin m. fl.**, *angående målsägandes möjligheter att
utfå skadestånd.*

(Lika lydande med motion nr 213 i Första kammaren)

Till de olösta men angelägna frågorna, då det gäller allmänhetens skydd mot brott hör i hög grad spørgsmålet om säkerställande av ersättning till den enskilde, som lider skada och förluster genom brottsliga övergrepp. De skadestånd, som utdöms, är mestadels helt gagnlösa som skydd för en skadelidande målsägare, eftersom gärningsmannen mestadels saknar förmåga eller vilja att ersätta de förluster, som drabbar den enskilde. Särskilt otillfredsställande är, att den enskildes anspråk på upprättelse i dessa fall t. o. m. skall behöva stå tillbaka för samhällets ekonomiska anspråk på böter. Det förefaller därför angeläget att erinra om, att allmänhetens trygghet mot kriminaliteten och dess verkningar inte bara inrymmer spørgsmålet om tillrättaförande av och skydd mot dem som begår brott, utan också frågan om en förbättrad trygghet åt dem, som drabbas av den kriminella verksamhet, som samhället trots alla motåtgärder dock ej lyckas förhindra.

Ur här anförda synpunkter kan kriminalpolitiken sägas vara tämligen ensidigt inriktad på åtgärder gentemot brottslingen, medan situationen för målsäganden, som lidit skada genom brottet och vars skydd de kriminalpolitiska instrumenten ju ytterst är avsedda att tillgodose, alltjämt ägnats föga intresse. Det är en bräcklig och ur skyddssynpunkt

tämligen verkningslös åtgärd från samhällets sida att som enda på den skadelidandes konkreta skydd inriktad åtgärd i anledning av brottet tillerkänna honom ett betalningsanspråk mot en regelmässigt insolvent person.

Visserligen täcker frivilliga försäkringar och socialförsäkringar åtskilliga förluster som orsakas av brottslig verksamhet. Det är emellertid att märka, att ansvarighetsförsäkringar endast undantagsvis kan täcka försäkringsbehovet vid skada genom uppsåtlig brottslig gärning. För sitt skydd är målsäganden således hänvisad dels till frivilliga liv-, olycksfalls- och sakförsäkringar, dels till socialförsäkringar, särskilt vid förlust av arbetsförtjänst. Detta skydd är emellertid ingalunda fullständigt, redan därför att det till stor del bygger på frivillighetens grund; även de försäkrade står dessutom risker i olika hänseenden, t. ex. därför att självrisk föreligger till vissa belopp, eller därför att socialförsäkringsersättningen ej täcker all förlust. Försäkringskydd för allmänna förmögenhetsskador vid t. ex. försäkrings-, bedrägeri- och trolöshetsbrott torde dessutom vara mindre utbrett.

Om man bortser från ordnings- och politiförseelser och således begränsar sig till det kriminalpolitiska fältet i egentlig mening utgör förluster och risker i samband med sådana brott en från övriga skaderisker i flera hänseenden avvikande kategori. Det gäller här uppsåtligt skadebringande handlingar, som samhället söker skydda medborgarna emot genom olika kriminalpolitiska åtgärder; karaktäristiskt är vidare i många fall den brottsliges oförmåga eller ovilja att göra rätt för sig; delvis förminskar samhället också genom sina straffverkställighetsåtgärder de praktiska möjligheterna till skadeupprättelse, såsom när anstaltsvistelse utesluter möjligheter till arbetsförtjänst eller bötesstraff nedsätter betalningsförmågan. Det torde endast i begränsad omfattning vara möjligt att nå fram till straffverkställighetsformer, som förbättrar och inte försämrar målsägarens möjlighet att få sina skador betalda. Här kan dock erinras om föreskrifter i fråga om skadeståndsbetalning i samband med villkorlig dom och fakultativ frigivning, respektive den eventuella effekten av en mera allmän övergång till marknadsmässig ersättning inom kriminalvården.

Med humana och socialt inriktade behandlingsmetoder tar man vidare medvetet vissa risker på de skadelidande målsägarnas bekostnad, eftersom det givetvis vore tekniskt möjligt att med en enbart på säkerhetskraven inriktad målsättning påtagligt höja säkerhetsnivån inom bl. a. anstaltsbehandlingen. I viss utsträckning har väl detta också erkänts i så måtto som anslag numera årligen beviljas av riksdagen som ersättning i vissa fall för skador som vållas av på anstalt omhänder-

tagna, som rymmer. Man har dock icke byggt upp detta system efter enhetliga normer, så att de skadelidande erhåller ett verkligt rättsskydd, utan i stället lämnas endast ersättning efter skälighetsprövning från fall till fall. Ett exempel däremot på lagreglerad samhällsgaranti för målsäganden vid förlust genom brottsligt handlande utgör 1899 års lag om statligt ansvar för förluster genom tillgrepps- och förskingringsbrott av utsokningsmän, såvitt gäller i utsokningstjänsten anförtrödda medel. I sammanhanget kan också förtjäna nämnas det skydd för livräntebelopp m. m., som kan beredas för som skadestånd i brottmål utdömda belopp genom tvångsinteckning enligt inteckningsförordningen § 2. Stadgandet vittnar om tidiga ambitioner att i lagstiftningsväg söka nå förbättringar av målsägandeskyddet. Den nu angivna bestämmelsen i inteckningsförordningen behandlar emellertid ett fall, där tillgångar verkligen finnes och den har därför fått ringa praktisk betydelse.

Då det gäller att bedöma räckvidden av här berörda problem är det redan en framträdande olägenhet att säkrare underlag saknas för bestämning av vilka skyddsbehov som föreligger. Undersökningar saknas rörande omfattningen av anmälda skadeståndskrav i anledning av kriminell verksamhet och hur mycket av dessa som ersätts genom försäkringar respektive vad som blir oersatt till följd av den brottsliges oförmåga att betala. Den ersättning efter skälighet, som medges i anledning av interners brottsliga verksamhet, skulle emellertid här kunna bidra med visst erfarenhetsunderlag.

Bland utvägar, som står till buds att förbättra målsägandens skydd mot förluster till följd av brottsligt handlande, må här särskilt uppmärksammas möjligheterna att tillerkänna målsäganden rätt till införsel ur lön i vissa fall samt tanken på ett garantiansvar från statens sida i viss omfattning för förluster, som vållas enskilda genom kriminell verksamhet.

I fråga om tanken på att med införsel säkerställa målsägandens skadeståndskrav, må i detta sammanhang erinras om att riksdagen begärt utredning av denna fråga redan 1944. Vid de granskningar av problemet som hittills skett har man funnit som särskilt otillfredsställande att samhällets böteskrav såvitt gäller fördelen av införsel i lön enligt gällande ordning tillerkänns en bättre ställning än målsägandens anspråk.

F. n. har den vidare behandlingen av denna fråga anförtrötts lagberedningen i anslutning till arbetet på en allmän utsokningsreform.

Frågan om målsägandens ställning är emellertid av sådan principiell och praktisk vikt att den förtjänar särskild behandling. För detta talar

också, att en enhetlig bedömning av hithörande problem vore önskvärd, och att en sådan granskning måste föra utanför utsökningsrättens ram.

Till en början må här erinras om hur särskilda undersökningar vore påkallade i fråga om omfattningen och arten av de skadeståndskrav som vid kriminella övergrepp blir i verklig mening nödlidande hos målsägandeparten, därför att betalningsoförmåga föreligger hos brottslingen och försäkringsskydd saknas. Vidare bör i detta sammanhang beaktas, vilken inverkan en mera allmän övergång till marknadsmässig arbetsersättning inom fångvården har på de praktiska förutsättningarna för en införselreform. Tydligt är också, att konkurrensproblem föreligger i förhållande till det straffrättsliga reaktionssystemet, t. ex. i fråga om företräde mellan skadestånd och böter och vilka hänsyn som därvid eventuellt bör tas vid fullgörande av bötesverkställigheten, därest skadeståndet skall fullgöras med förtur före böter. Den inbördes förmånsordningen mellan skadestånd och andra införselberättigade fordringar måste givetvis också uppmärksammas. En prioritering exempelvis, där i tur och ordning följer underhållsbidrag — skatter — skadestånd — böter förefaller härvid rimlig.

Det kan också bli aktuellt att helt eller delvis reglera införselförmåns omfattning vid skadestånd efter sociala synpunkter, så att det exempelvis läggs i domstolens hand att avgöra införselbeloppets storlek efter den skadelidandes ersättningsbehov och under hänsynstagande till brottslingens betalningsförmåga. Med hänsyn till den dömdes betalningsförmåga helt orealistiska betalningsanspråk kan ju i alla händelser ej säkras genom införsel och skulle f. ö. också genom sin oöverkomlighet hämma även allvarligt menade ambitioner till en ny start. Det är bl. a. av dessa skäl tydligt att frågan om en införselreform på detta område står i visst samband med och påverkar förutsättningarna för ett eventuellt garantiansvar från samhällets sida vid skador i anledning av kriminella övergrepp.

Frågan om ett garantiansvar från samhällets sida i dessa fall torde därför med fördel böra granskas samtidigt med spørsmålet om en införselreform till målsägarpartens förmån. Att en dylik undersökning faller utanför arbetet på en reform av utsökningslagen är uppenbart. Inte heller skadeståndsrättssakkunniga har enligt ett 1961 avgivet remissvar frågan om skydd för målsägandes betalningsanspråk på sitt arbetsprogram. Praktiska skäl föreligger också för att behandla frågan om målsägandeskyddet som ett särskilt problem, med tanke på de specifika frågeställningar, som sammanhänger med detta spørsmål. Vid övervägande av ett statligt garantiansvar uppkommer t. ex. bl. a. av-

gränsningsproblem i fråga om vilka brott eller typer av brott, som skall omfattas av en eventuell ansvarsregel.

Likaså måste bedömas vilka begränsningar i fråga om ansvarsbelopp, som kan erfordras, om exempelvis syftet är att endast täcka flertalet normalfall. Speciella problem uppkommer också vid fördelningen av en begränsad ansvarssumma, när berättigade pretenderer finns för belopp, som överstiger ansvarsbegränsningen. Vid ett garantiansvar från statlig sida uppkommer också frågan om i vilken utsträckning samhällets regressanspråk mot lagöverträdaren skall utkrävas.

Möjligt är även att man till en början främst bör inrikta sig på partiella reformer, t. ex. avseende garantiansvar vid rymningsfall, där ju samhället har ett starkare ansvar för vad som händer än eljest. Den nuvarande ordningen med ersättning efter skälighetsprövning i dessa fall talar ju också för, att ett första steg i riktning mot en mera omfattande reform lämpligen kan inledas på detta sätt. Det är ju f. ö. möjligt att ett utredningsarbete kring dessa frågor skulle vinna på att ske i etapper, så att en undersökning av skyddsbehovet först företogs, varefter man på basis av föreliggande resultat finge ta ställning till inriktning och omfattning av kommande utredningsarbete.

Det anförda belyser enligt vår uppfattning att de i skilda sammanhang påtalade bristerna i skyddet för målsägarnas ersättningsanspråk till följd av kriminellt handlande bör upptas till särskild förutsättningslös utredning i syfte att i första hand belysa problemets praktiska räckvidd vad gäller nödlidande skadeståndsanspråk samt vilka möjligheter som står till buds att med partiella reformer eliminera de mest framträdande olägenheterna av nuvarande ordning; härvid bör särskild uppmärksamhet riktas på frågan om ett efter enhetliga normer fungerande skydd mot skadegörelse av förrymda anstaltsinterner.

Under hänvisning till det anförda får vi yrka,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning för att belysa i vilken omfattning f. n. målsägarpartens skadestånd för förluster till följd av kriminella handlingar blir »nödlidande» samt föreslår åtgärder för att förbättra skadeståndsskyddet i sådana fall.

Stockholm den 23 januari 1964

Bertil Ohlin

Wald. Svensson

Sven Wedén

Bertil von Friesen

Gustaf Kollberg

Manne Ståhl

Sven Gustafson
i Göteborg

Gunnar Helén

Henning Gustafsson

Brita Elmén